

Περισσότερες σημειώσεις για το μάθημα των 7 Οκτωβρίου 2025

Σκέφτομαι ότι πρέπει να επαναλάβω κάποια σημεία για τη **διαλεκτική** μεταξύ συνέχειας και τομών στην ιστορία.

«διαλεκτική» σημαίνει ότι δύο πόλοι βρίσκονται σε συνεχή **αλληλεπίδραση**. Ο ένας πόλος μπορεί να νικήσει, τουλάχιστον προσωρινά, ενώ ο άλλος γίνεται πιο ανδύναμος.

Κατά τον φιλόσοφο **Hegel** η ανθρώπινη ιστορία χαρακτηρίζεται από συνεχή διαλεκτική με σκοπό την κυριαρχία του πνεύματος και της επιστήμης. Το βασικό σχήμα ενός ιστορικού βήματος είναι **Θέση / Αντίθεση / Αντίθεση**.

Κατά τον φιλόσοφο και πολιτικό θεωρητικό **Marx**, η ανθρώπινη ιστορία τείνει στην κοινωνία χωρίς τάξη. Περνάει από διάφορα στάδια όπου αντίθετα συμφέροντα (διάφορες κοινωνικές ή και οικονομικές τάξεις) βρίσκονται σε σύγκρουση.

Όσον αφορά το θέμα μας που αφορά τη μετατροπή των δυνάμει ελληνοφώνων / δυνάμει ελληνομαθών / αλλά σίγουρα ορθόδοξών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, βλέπουμε ότι η εξέλιξη ξεκινά επιτυχώς στην Πελοπόννησο και, όπως το είπαμε άλλη φορά, μακρινά αστικά κέντρα όπως η Οδησσός παίζουν ρόλο, για να δημιουργηθεί καινούργια κρατική μορφή: **το έθνος κράτος**. Πρέπει να αντιληφθείτε τη νεότητα αυτής της μορφής κρατικής μορφής. Είναι κάτι πρωτάκουστο στην ιστορία. Δεν εμφανίζεται ταυτόχρονα παντού στον πλανήτη, ενώ έχετε / έχουμε μεγαλώσει και εκπαιδευτεί σε τέτοιο πλαίσιο. (Αν μιλήσετε με συμφοιτητές σας που έρχονται από την πρώην Σοβιετική Ένωση, θα καταλάβετε ότι δεν είναι η μονή μορφή κρατικής οργάνωσης. Το ίδιο ισχύει για επαφές με Ιρανούς των οποίων μόνο 50 % ταυτίζονται ως Πέρσες.)

Το θέμα μας είναι όσοι δεν βρίσκονται στην επικράτεια αυτού του νεοιδρυθέντος κράτους (από το 1830 έχει διεθνώς αναγνωρισμένη ύπαρξη). Όσοι παραμένουν

στην οθωμανική επικράτεια συνεχίζουν να ζουν σε αυτοκρατορικές συνθήκες. Είναι υπήκοοι ενός μονάρχη (του Σουλτάνου) και εντάσσονται σε μια κοινωνία που βασίζεται στην τάξη που προβλέπεται από το Ισλάμ. Εννοείται ότι και η γενική οθωμανική κοινωνία και το σύνολο των ορθόδοξων χριστιανών υπηκόων της βρίσκονται στο ρεύμα της ιστορίας. Δεν υπάρχει ποτέ απόλυτη, τέλεια εφαρμογή των κανόνων του Ισλάμ. (Πάντα υπάρχει διαφορά μεταξύ κανόνων και πράξης). Οι καταστάσεις ερμηνεύονται από κάποια μέλη της ελίτ μέσω διάφορων μοντέλων και ο εθνικισμός είναι ένα ισχυρό σετ πολιτικών ερμηνειών. Ο εθνικισμός δίνει νόημα στο παρελθόν και προσφέρει πολιτικό σκοπό σε ένα εθνικό γκρουπ. Να ξέρετε ότι η ιδέα της πίστης απέναντι στον Σουλτάνο δεν εξαφανίστηκε το 1912, ούτε ανάμεσα στους περισσότερους χριστιανούς της Αυτοκρατορίας. Ήθελε χρόνο. Όλοι δεν άλλαξαν πολιτική αντίληψη ταυτόχρονα.

Κάποιος από εσάς, ο Δ., πρότεινε ως παράδειγμα ιστορικών τομών οι πόλεμοι. Μεγάλες ήττες ή αντίστροφα σημαντικές νίκες είναι καλό παράδειγμα. Σίγουρα η συνθήκη του Πασαρόβιτς είναι σημαντική ημερομηνία αν και οι συνέπειες δεν ήταν αισθητές παντού.

<https://kulturstiftung.org/zeitstrahl/der-friede-von-passarowitz>

<https://documentsdedroitinternational.fr/1718-21-juillet-traite-de-passarowitz/>

<https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Passarowitz>

Να ξέρετε όμως ότι η επέκταση της Οθ. Αυτοκρατορίας σταμάτησε και άρχισε από τότε η εδαφική της συρρίκνωση στη ευρωπαϊκή ήπειρο. Αρχικά εις όφελος άλλων κρατών παρόμοιου τύπου (Ancien Régime) όπως ήταν η αυτοκρατορική Αυστρία ή η Δημοκρατία της Βενετίας αλλά και μετά εις όφελος κρατών με εθνικό χρώμα (Σερβία, Μαυροβούνιο, Ελλάδα). Οι ιδεολογικοί ανασχηματισμοί δεν τείνουν όλοι προς το εθνικό ιδανικό. Σκεφτείτε τα σχέδια του Ρήγα

Βελεστινλή που έχουν σκοπό τον εκδημοκρατισμό σε μορφή ομοσπονδίας των τότε κεντρικών εδαφών της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Από τη στιγμή που έπρεπε να αποδεχθεί η οθωμανική πολιτεία απώλειες εις όφελος Ευρωπαίων, οι πιο ευφυείς στην διοικητική ελίτ καταλάβαιναν ότι η Δύση είχε πλέον αποκτήσει δυνατότητες, ικανότητες στο τεχνικό, στρατιωτικό, οικονομικό αλλά και δυνάμει πολιτικό πεδίο που είναι ανώτερες από τις δικές τους και ότι έπρεπε να αλλάξουν μερικά για να αντιδράσουν στην αρχή της παρακμής.

Δεν αλλάζουν αντιλήψεις σε όλους τους κύκλους μιας κοινωνίας ταυτόχρονα. Δεν ενημερώνονται όλοι οι υπήκοοι μια μοναρχίας του 18^{ου} αιώνα με τον ίδιο τρόπο. Δεν ενδιαφέρεται ο καθένας για θέματα που ξεπερνάνε την οικεία οικονομία, ζωή, κοινωνία. Αλλά σίγουρα κάποια μέλη της ελίτ επηρεάστηκαν από την πρώτη επίσημα σφραγισμένα ήττα.

Μπορούμε να βρούμε άλλη σημαντική ήττα που αφορά τους Ρωμιούς που σφραγίζεται στη συνθήκη του Küçük Kaynarca το 1774. Επίσης η μοίρα των ορθόδοξων αγροτών, μικρών εμπόρων στην Καισάρεια, στον ορεινό Πόντο δεν αλλάζει αμέσως. Αλλά σίγουρα όσοι είχαν εμπορικά πλοία που μπορούσαν και ήθελαν να έχουν εμπορικές επαφές με την Ρωσία ή να χρησιμοποιήσουν τη ρωσική προστασία για επαφές με τη Δύση επωφελούνταν από τις καινούργιες συνθήκες.

Ο εκχριστιανισμός των πληθυσμών που ήταν ελληνόφωνοι είναι άλλο παράδειγμα ιστορικής τομής. Είναι πιο αργό φαινόμενο και ενσωματώνεται στην αντίληψη του κόσμου σταδιακά. Ο χριστιανισμός δίνει νόημα στην ανθρώπινη ζωή. (Αφού οι περισσότεροι από εσάς έχουν μεγαλώσει σε τέτοιο πλαίσιο, δεν χρειάζομαι να το εξηγήσω περισσότερο). Οι χριστιανοί δεν βάζουν τη μητρική τους γλώσσα ή την καταγωγή τους σε πρώτη σειρά. Βάζουν την πίστη τους και το πιστεύω τους. Είναι σίγουρα σημαντική αλλαγή να εγκαταλείψει κανείς μια θρησκεία για μια καινούργια, έναν πολυθεϊκό κόσμο για τον μονοθεϊσμό. Αν και

στοιχεία της παλαιάς θρησκείας μπορούν να επιζήσουν με άλλες ερμηνείες. Ξέρω, και το έχετε επιβεβαιώσει, ότι η ρήξη μεταξύ δωδεκαθεϊσμού και χριστιανισμού υποτιμάται από το τοπικό εκπαιδευτικό σύστημα για να τονίσει την απόλυτη συνέχεια από την αρχαιότητα ως τη σημερινή εποχή.

Αντίστροφα, η καταστροφή της ανθρωπολογικά ακόμα οθωμανικής Σμύρνη τον Σεπτέμβριο 1922 δεν έσβησε κάθε μορφή συνέχειας εκεί. Τα ελληνικά, αν και καταπιεσμένα και με πολλούς λιγότερους ομιλητές, δεν εξαφανίστηκαν τελείως. Οι Λεβαντίνοι που έμειναν στο τουρκικό Ίζμιρ συνέχισαν να μιλάνε ελληνικά ως σήμερα, ενώ οι περισσότεροι ομιλητές δεν είναι πια παρόντες (σκοτώθηκαν ή απελάθηκαν τον Σεπτέμβριο 1922). Και η πιο ριζοσπαστική Tabula Rasa δεν είναι αυτού του κόσμου. Υπάρχουν πάντα στοιχεία συνέχειας και στις πιο θεαματικές ιστορικές τομές. Άλλο παράδειγμα για τον ίδιο τόπο, ως σήμερα το Ίζμιρ είναι γνωστό αστικό κέντρο για τον φιλελευθερισμό του ενώ η Κων./πολη θεωρείται πιο συντηρητική. Σκεφτείτε τη σταδιοδρομία του σημερινού προέδρου της Τουρκίας (η οποία περνάει από το Ίσταμπούλ) και το πολιτικό χρώμα του δημαρχείου του Ίζμιρ. Βλέπονται λιγότερες γυναίκες με φερετζέ (turban) στο αιγαίο λιμάνι σε σχέση με την παλιά αυτοκρατορική πρωτεύουσα που γέμισε με μετανάστες από τις επαρχίες.

→ Αυτές οι παρατηρήσεις βοηθάνε την κατανόηση των διαφορών πλαισίου ζωής μεταξύ ανθρώπων που μεγάλωσαν εντός εθνικού νεοελληνικού κράτους και των άλλων που βρίσκονταν στον κόλπο μιας μουσουλμανικής πολιτείας και στους κόλπους μιας εκκλησίας η οποία προσαρμοζόταν στα, π.χ., γλωσσικά δεδομένα κάθε περιοχής. Η τουρκική πριν από τη διάλυση της αυτοκρατορίας ήταν επίσης σημαντική γλώσσα στη ζωή των Οθωμανών χριστιανών (ορθόδοξων και μη.) ως και μέσα στις εκκλησίες. Τα κηρύγματα ήταν στα τουρκικά στην Καισάρεια, στην Πάφρα, π.χ. κάτι που δεν βιώνουμε στα εθνικά κράτη που ιδρύθηκαν στην πρώην οθωμανική επικράτεια όπως στην Ελλάδα.